



**“PANTOK VARIASI” PENGEMBANGAN TEMA
MELODI TONGKEK DENGAN MENGGUNAKAN
PENDEKATAN TEORI LEON STEIN**



MUHAMMAD ALFIAN NUR KHAIR

UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS

2023



**“PANTOK VARIASI” PENGEMBANGAN TEMA MELODI *TONGKEK* DENGAN
MENGUNAKAN PENDEKATAN TEORI LEONSTEIN**

MUHAMMAD ALFIAN NUR KHAIR

**DISERTASI DIKEMUKAKAN BAGI MEMENUHI SYARAT UNTUK
MEMPEROLEH IJAZAH SARJANA MUZIK
(MOD PENYELIDIKAN)**

**FAKULTI MUZIK DAN SENI PERSEMBAHAN
UNIVERSITI PENDIDIKAN SULTAN IDRIS**

2023

UPSI/IPS 3/BO 32
Ind : 00 m/s 1/1UNIVERSITI
PENDIDIKAN
SULTAN IDRIS

Sila tanda (/)

Kertas Projek

Sarjana Penyelidikan

Sarjana Penyelidikan dan Kerja Kursus

Doktor Falsafah



INSTITUT PENGAJIAN SISWAZAH

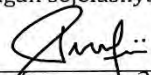
PERAKUAN KEASLIAN PENULISAN

Perakuan ini telah dibuat pada 12.....(hari bulan)DESEMBER(bulan) 2023....

i. Perakuan pelajar :

Saya, MUHAMMAD ALFIAN NUR KHAIR, M20201000857, FAKULTI MUZIK DAN SENI PERSEMBAHAN (SILA NYATAKAN NAMA PELAJAR, NO. MATRIK DAN FAKULTI) dengan ini mengaku bahawa disertasi/tesis yang bertajuk "PANTOK VARIASI" PENGEMBANGAN TEMA MELODI TONGKEK DENGAN MENGGUNAKAN PENDEKATAN TEORI LEON STEIN

adalah hasil kerja saya sendiri. Saya tidak memplagiat dan apa-apa penggunaan mana-mana hasil kerja yang mengandungi hak cipta telah dilakukan secara urusan yang wajar dan bagi maksud yang dibenarkan dan apa-apa petikan, ekstrak, rujukan atau pengeluaran semula daripada atau kepada mana-mana hasil kerja yang mengandungi hak cipta telah dinyatakan dengan se jelasnya dan secukupnya


Tandatangan pelajar

ii. Perakuan Penyelia:

Saya, DR. KAMARULZAMAN BIN MOHAMED KARIM (NAMA PENYELIA) dengan ini mengesahkan bahawa hasil kerja pelajar yang bertajuk "PANTOK VARIASI" PENGEMBANGAN TEMA MELODI TONGKEK DENGAN MENGGUNAKAN PENDEKATAN TEORI LEON STEIN

(TAJUK) dihasilkan oleh pelajar seperti nama di atas, dan telah diserahkan kepada Institut Pengajian Siswazah bagi memenuhi sebahagian/sepenuhnya syarat untuk memperoleh Ijazah SARJANA MUZIK DALAM BIDANG KOMPOSISI (MOD PENYELIDIKAN) (SILA NYATAKAN NAMA IJAZAH).

20 DESEMBER 2023

Tarikh



Tandatangan Penyelia

DR KAMARULZAMAN BIN MOHAMED KARIM
Pensyarah DSS1
Fakulti Muzik dan Seni Persembahan
Universiti Pendidikan Sultan Idris



UPSI/PS/380-81
Rev. 01/2014/01UNIVERSITI
PENDIDIKAN
SULTAN IDRISINSTITUT PENGAJIAN SISWAZAH /
INSTITUTE OF GRADUATE STUDIESBORANG PENGESAHAN PENYERAHAN TESIS/DISERTASI/LAPORAN KERTAS PROJEK
DECLARATION OF THESIS/DISSERTATION/PROJECT PAPER FORM

Tajuk / Title:

"PANTOK VARIASI" PENGEMBANGAN TEMA MELODI TONGKEK
DENGAN MENGGUNAKAN PENDEKATAN TEORI LEON STEIN

No. Matrik / Matric's No.:

M20201000857

Saya / I:

MUHAMMAD ALFIAN NUR KHAIR

(Nama pelajar / Student's Name)

mengaku membenarkan Tesis/Disertasi/Laporan Kertas Projek (Kedoktoran/Sarjana)* ini disimpan di Universiti Pendidikan Sultan Idris (Perpustakaan Tuanku Bainun) dengan syarat-syarat kegunaan seperti berikut:-
acknowledged that Universiti Pendidikan Sultan Idris (Tuanku Bainun Library) reserves the right as follows:-

1. Tesis/Disertasi/Laporan Kertas Projek ini adalah hak milik UPSI.
The thesis is the property of Universiti Pendidikan Sultan Idris
2. Perpustakaan Tuanku Bainun dibenarkan membuat salinan untuk tujuan rujukan dan penyelidikan.
Tuanku Bainun Library has the right to make copies for the purpose of reference and research.
3. Perpustakaan dibenarkan membuat salinan Tesis/Disertasi ini sebagai bahan pertukaran antara Institusi Pengajian Tinggi.
The Library has the right to make copies of the thesis for academic exchange.
4. Sila tandakan (✓) bagi pilihan kategori di bawah / Please tick (✓) for category below:-

**SULIT/CONFIDENTIAL**

Mengandungi maklumat yang berdarjah keselamatan atau kepentingan Malaysia seperti yang termaktub dalam Akta Rahsia Rasmi 1972. / Contains confidential information under the Official Secret Act 1972

**TERHAD/RESTRICTED**

Mengandungi maklumat terhad yang telah ditentukan oleh organisasi/badan di mana penyelidikan ini dijalankan. / Contains restricted information as specified by the organization where research was done.

**TIDAK TERHAD / OPEN ACCESS**muhammad alfian nur khair

(Tandatangan Pelajar/ Signature)

Tarikh: 21 DESEMBER 2023(Tandatangan Penyelia / Signature of Supervisor)
& (Nama & Cop Rasmi / Name & Official Stamp)

DR KAMARULZAMAN BIN MOHAMED KARIM
Pensyarah DSS1
Fakulti Muzik dan Seni Persembahan
Universiti Pendidikan Sultan Idris

Catatan: Jika Tesis/Disertasi ini **SULIT @ TERHAD**, sila lampirkan surat daripada pihak berkuasa/organisasi berkenaan dengan menyatakan sekali sebab dan tempoh laporan ini perlu dikelaskan sebagai **SULIT** dan **TERHAD**.

Notes: If the thesis is **CONFIDENTIAL** or **RESTRICTED**, please attach with the letter from the organization with period and reasons for confidentiality or restriction.



PENGHARGAAN

Segala puji dan syukur kehadiran Tuhan Yang Maha Esa kerana dengan rahmat dan karunia-Nya disertasi ini dapat diselesaikan tepat pada waktunya. Komposisi ini disediakan sebagai salah satu syarat untuk mendapatkan Ijazah Sarjana Muda Muzik dalam bidang komposisi muzik di Fakulti Muzik dan Seni Persembahan, Universiti Pendidikan Sultan Idris. Projek akhir ini tidak akan terlaksana tanpa bantuan daripada pelbagai pihak, oleh itu dengan segala hormatnya dan rasa rendah hati, saya ingin merakamkan ucapan ribuan terima kasih kepada semua pihak yang terlibat.

Pertama, buat ibu bapa saya yang sentiasa mendoakan dan memberi sokongan sepanjang saya belajar di Malaysia. Berkat daripada doa mereka, pengajian ini dapat berjalan dengan mudah dan lancar. Terima kasih kerana memberi sokongan yang tidak pernah berbelah bagi sepanjang pengajian ini.

Kedua, penghargaan ini ditujukan kepada Profesor Madya Dr. Muhammad Fazli Taib bin Saearani selaku Dekan Fakulti Muzik dan Seni Persembahan, Dr. Wong Huey Yi @ Colleen Wong selaku Ketua Jabatan Muzik dan Pendidikan Muzik yang telah memberikan kemudahan dan sokongan sepanjang pengajian dalam program ini.

Seterusnya, buat Dr. Kamarulzaman bin Mohamed Karim selaku penyelia utama, En Affendi bin Ramli selaku penyelia bersama dan Dr. Tham Horng Kent selaku pemeriksa yang telah memberikan masa dan tenaga untuk membimbing saya dalam menyiapkan tugas ini.

Tidak lupa juga, buat Encik Herry Rizal Djahwasi, Puan Farida, Dr. Salman Al Farisi, terima kasih atas bantuan dan semua jasa yang diberikan sejak awal kedatangan saya di UPSI sehingga tamat pengajian. Semoga semua budi dan jasa yang diberikan dibalas oleh Allah S.W.T dengan kebaikan yang berlipat ganda.

Juga terima kasih kepada Puan Che Farihan binti Che Man dan Puan Noliza binti Yeop Kamarudin selaku pembantu tadbir yang telah banyak membantu saya dalam urusan administrasi sejak awal mendaftar sebagai mahasiswa di Fakulti Muzik dan Seni Persembahan. Berkat bantuannya saya dapat menyelesaikan disertasi ini dengan tepat waktu.

Semoga Allah S.W.T sentiasa merahmati ibu bapa, guru-guru dan semua orang yang telah membantu saya dalam menyelesaikan tesis ini sama ada secara langsung atau tidak sepanjang proses pengajian ini.



ABSTRAK

Bedodok adalah tradisi khas ‘membangunkan sahur’ di bulan Ramadhan di Kampung Pancor, Lombok Timur, Nusa Tenggara Barat (NTB). Tradisi *Bedodok* dimainkan dengan alat muzik *Tongkek* yang mempunyai corak tema melodi tersendiri. Namun, rujukan dan dokumentasi berkaitan corak tema melodi *Tongkek* amat terhad. Tujuan penyelidikan ini adalah untuk menciptakan komposisi dan mendigitalkan corak melodi *Tongkek*. Sehubungan dengan itu, terdapat dua objektif dalam penyelidikan ini. Pertama, mengembangkan idiom muzik *Tongkek* dengan menggunakan pendekatan teori Leon Stein. Kedua, mendigitalkan komposisi muzik *Tongkek* untuk didokumentasikan semula ke dalam platform digital. Penyelidikan ini dijalankan menggunakan pendekatan *practice-based research*. Penyelidikan ini menghasilkan empat buah karya bertajuk 'Variasi *Pantok*'. Penyelidikan ini juga diharapkan dapat menambah literatur berkaitan instrumen tradisi *Tongkek*, mengarkibkan idiom tradisional *Tongkek* serta teknik komposisi yang digunakan berpotensi untuk diaplikasikan pada instrumen yang lain selain *tongkek*.



‘PANTOK VARIASI’ DEVELOPMENT OF *TONGKEK* MELODY THEME USING LEON STEIN’S THEORITICAL APPROACH

ABSTRACT

In Kampung Pancor, East Lombok, West Nusa Tenggara (NTB), there is a unique Ramadan practice known as *Bedodok* that involves ‘Sahur’s waking up’. The *Tongkek* musical instrument, which has its own melodic theme pattern, is used to perform the *Bedodok* tradition. However, the *Tongkek* melodic theme patterns reference and documentation are limited. The goal of this research is to compose music and digitalize *Tongkek*’s melodic pattern. Consequently, this study has two objectives. First, use Leon Stein’s theoretical approaches in developing musical idioms. Second, to digitalize *Tongkek*’s musical compositions on a digital platform. This research uses practice-based research. This study is also expected to contribute to the literature on traditional *Tongkek* instruments by archiving traditional *Tongkek* idioms as well as compositional techniques that could be applied to instruments other than *Tongkek*.

KANDUNGAN

Muka Surat

PERAKUAN KEASLIAN PENULISAN ii

PENGESAHAN PENYERAHAN DISERTASI iii

PENGHARGAAN iv

ABSTRAK vi

 05-4506832
  pustaka.upsi.edu.my
 Perpustakaan Tuanku Bainun
Kampus Sultan Abdul Jalil Shah
  PustakaTBainun
  ptbupsi
 v

ABSTRACT

KANDUNGAN vii

SENARAI JADUAL xii

SENARAI RAJAH xiii

SENARAI LAMPIRAN xvii

BAB 1 PENGENALAN DAN LATAR BELAKANG

1.1 Inspirasi Dan Motivasi 2

1.2 Proses Dan Konsep Kreativiti Tradisi *Bedodok* 4

1.3 Imaginasi Idea Komposisi 5

1.4 Permasalahan Pengkaryaan	11
1.5 Objektif Pengkaryaan	12
1.6 Batasan Pengkaryaan	12

BAB 2 SOROTAN LITERATUR DAN KARYA KREATIF

2.1 Sorotan Literatur	14
2.1.1 Muzik Tradisi <i>Tongkek</i>	15
2.1.2 Cabaran Pendigitalan Muzik Tradisi	18
2.1.3 Pengembangan Komposisi Tradisi	20
2.1.4 Estetika Moden	22
2.1.5 Teknologi Muzik Komputer	23
2.1.6 Platform Digital	25
2.1.7 Pengembangan Tema Dan Variasi	27
2.1.8 Teori Leon Stein	30
2.2. Sorotan Karya Kreatif	31
2.2.1 Pementasan Muzik <i>Tongkek</i> Dan Tari	32
2.2.2 Penggabungan Idiom Muzik Timur Dengan Idiom Muzik Barat	32
2.2.3 Pembuatan Karya Dengan Perisian Muzik	38
2.2.4 Penggunaan Teori Leon Stein	41

BAB 3 KONSEP KOMPOSISI

3.1 Metodologi Penyelidikan	49
3.1.1 <i>Practice-Based Research</i>	50

3.1.2 <i>Practice Led Research</i>	51
3.1.3 <i>Artistic Research</i>	52
3.2 Konsep Komposisi	53

BAB 4 PROSES KREATIF ARTISTIK

4.1 Proses Kreatif Artistik Kritis	59
4.1.1 Mentranskripsi Corak Ritme Asli Daripada Instrumen <i>Tongkek</i>	59
4.1.2 Pengembangan Tema <i>Tongkek</i> Dalam Bentuk Melodi dan Harmoni	60
4.1.3 Menulis Lirik Dan Membuat Melodi Lagu	69
4.1.4 Pengembangan Instrumentasi	72
4.1.5 Menyimpan Data Skor Dalam Format Xml	73
4.2 Proses Kreatif Artistik Intuitif	78

4.2.1 Perubahan Prisian Suara Pada Saat Mengedit Audio	78
4.2.2 Penambahan Nilai Not/ Motif Untuk Menyambung Daripada Satu Tema Ketema Selanjutnya	79

BAB 5 DESKRIPSI KOMPOSISI

5.1 Pantok Sekek A	80
5.1.1 Deskripsi Tema	81
5.1.3 Pengembangan Idea Berdasarkan Teori Leon Stein	85
5.2 Pantok Sekek B	91
5.2.1 Deskripsi Tema	92
5.2.3 Pengembangan Idea Berdasarkan Teori Leon Stein	95

5.3 Pantok Due	106
5.3.1 Ideantifikasi Tema	106
5.3.1.1 Melodi Tema	107
5.3.1.2 Pergerakan Harmoni	108
5.3.2 Bentuk dan Struktur Komposisi	109
5.3.3 Pengembangan Idea Berdasarkan Teori Leon Stein	110
5.4 Pantok Telu	119
5.4.1. Ideantifikasi Tema	120
5.4.1.1 Melodi Tema	120
5.4.1.2 Pergerakan Harmoni	121
5.4.2 Bentuk Dan Struktur Komposisi	122
5.4.3 Pengembangan Idea Berdasarkan Pendekatan Teori Leon Stein	123

BAB 6 KESIMPULAN DAN REFLEKSI

6.1 Kesimpulan	134
6.2 Refleksi	138
RUJUKAN	140
SUMBER VIDEO	144



SENARAI JADUAL

No. Jadual

Muka Surat

5.1	Bentuk dan struktur <i>Pantok Sekek A</i>	84
5.2	Pengembangan tema variasi 1 <i>Pantok Sekek A</i>	86
5.3	Pengembangan tema variasi 2 <i>Pantok Sekek A</i>	87
5.4	Pengembangan tema variasi 3 <i>Pantok Sekek A</i>	88
5.5	Pengembangan tema variasi 4 <i>Pantok Sekek A</i>	89
5.6	Pengembangan tema variasi 5 <i>Pantok Sekek A</i>	91
5.7	Pengembangan tema variasi 6 <i>Pantok Sekek A</i>	92
5.8	Bentuk dan struktur komposisi <i>Pantok Sekek B</i>	95
5.9	Pengembangan tema <i>Pantok Sekek B</i>	97
5.10	Pengembangan tema variasi 1 <i>Pantok Sekek B</i>	98
5.11	Pengembangan tema variasi 2 <i>Pantok Sekek B</i>	99
5.12	Pengembangan tema variasi 3 <i>Pantok Sekek B</i>	100
5.13	Pengembangan tema variasi 4 <i>Pantok Sekek B</i>	101
5.14	Pengembangan tema variasi 5 <i>Pantok Sekek B</i>	103
5.15	Pengembangan tema variasi 6 <i>Pantok Sekek B</i>	105
5.16	Pengembangan tema variasi 7 <i>Pantok Sekek B</i>	106
5.17	Pengembangan tema variasi 8 <i>Pantok Sekek B</i>	108
5.18	Bentuk dan struktur komposisi <i>Pantok Due</i>	111
5.19	Pengembangan tema variasi 1 <i>Pantok Due</i>	113
5.20	Pengembangan tema variasi 2 <i>Pantok Due</i>	115



5.21	Pengembangan tema variasi 3 <i>Pantok Due</i>	117
5.22	Pengembangan tema variasi 4 <i>Pantok Due</i>	119
5.23	Pengembangan tema variasi 5 <i>Pantok Due</i>	120
5.24	Pengembangan tema variasi 6 <i>Pantok Due</i>	122
5.25	Bentuk dan struktur <i>Pantok Telu</i>	125
5.26	Pengembangan tema <i>Pantok Telu</i>	126
5.27	Pengembangan tema Variasi 1 <i>Pantok Telu</i>	128
5.28	Pengembangan tema Variasi 2 <i>Pantok Telu</i>	130
5.29	Pengembangan tema Variasi 3 <i>Pantok Telu</i>	131
5.30	Pengembangan tema Variasi 4 <i>Pantok Telu</i>	133
5.31	Pengembangan tema Variasi 5 <i>Pantok Telu</i>	134
5.32	Pengembangan tema Variasi 6 <i>Pantok Telu</i>	135



SENARAI RAJAH

No. Rajah		Muka Surat
1.1	Prosesi <i>Bedodok</i> menggunakan instrumen <i>Tongkek</i> di Pancor	2
2.1	Tema melodi <i>Tongkek</i>	16
2.2	Tema melodi yang dikembangkan Ra'uf	17
2.3	Bar 40 -43 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	41
2.4	Bar 30 -34 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	42
2.5	Bar 98 -100 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	43
2.6	Bar 59 -63 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	44
2.7	Bar 30 -34 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	45
2.8	Variasi 8 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	46
2.9	Bar 56 -70 <i>Brahms Variation on a Theme for Orchestra</i>	47
3.1	Kerangka konsep komposisi	57
4.1	Transkripsi tema <i>Tongkek</i> 1	59
4.2	Transkripsi tema <i>Tongkek</i> 2	60
4.3	Tema 1 <i>Tongkek</i> dengan pengembangan harmoni	61
4.4	Tema 2 <i>Tongkek</i> dengan pengembangan harmoni	62
4.5	Pengembangan melodi baharu berdasarkan tema melodi <i>Tongkek</i> dengan menggunakan harmoni yang sama	63
4.6	Penggunaan harmoni yang sama dengan melodi yang baharu menggunakan skel <i>pelog</i>	64
4.7	Penggunaan melodi pada sebuah tema	65





4.8	Penggunaan ritma pada sebuah tema	66
4.9	Pengulangan pada tema <i>Tongkek</i>	66
4.10	Tema melodi <i>Tongkek</i>	67
4.11	Tema melodi <i>Tongkek</i> setelah di <i>diminuation</i> .	67
4.12	<i>Augmentation</i> atau memperbesar nilai nada daripada motif tema	68
4.13	<i>Diminuation</i> pada tema melodi <i>Tongkek</i>	69
4.14	Sketsa lirik pada <i>Pantok Sekek</i>	70
4.15	Transkrip dalam bentuk melodi dan lirik pada <i>Pantok Sekek</i>	71
4.16	Transkrip melodi dan lirik pada <i>Pantok Due</i>	71
4.17	Transkrip lirik <i>Pantok Telu</i>	72
4.18	Tema <i>Tongkek</i> yang dimainkan oleh instrumen lain	73
4.19	Tahap 1 dalam mengeksport data skor dalam format XML	74
4.20	Tahap 2 dalam mengeksport data skor dalam format XML	75
4.21	Tampilan halaman depan perisian Notion	75
4.22	<i>Mengimport</i> fail kedalam perisian Notion	76
4.23	<i>Mengimport</i> data daripada Notion ke Studio One	77
4.24	Proses pemasukan Prisian suara kedalam <i>track</i> Studio One	77
5.1	Tema <i>Pantok Sekek A</i>	81
5.2	<i>Range</i> interval dalam skel <i>Slendro</i>	82
5.3	Pergerakan melodi tema <i>Pantok Sekek</i>	82
5.4	Pergerakan harmoni pada <i>Pantok Sekek A</i>	83
5.5	Variasi 1 <i>Pantok Sekek A</i>	85
5.6	Variasi 2 <i>Pantok Sekek A</i>	87
5.7	Variasi 3 <i>Pantok Sekek A</i>	88
5.8	Variasi 4 <i>Pantok Sekek A</i>	89





5.9	Variasi 5 <i>Pantok Sekek A</i>	90
5.10	Variasi 6 <i>Pantok Sekek A</i>	92
5.11	Tema <i>Pantok Sekek B</i>	94
5.12	Pergerakan melodi <i>Pantok Sekek B</i>	94
5.13	Pergerakan harmoni pada <i>Pantok Sekek B</i>	95
5.14	Tema <i>Pantok Sekek B</i>	97
5.15	Variasi 1 <i>Pantok Sekek B</i>	98
5.16	Variasi 2 <i>Pantok Sekek B</i>	100
5.17	Variasi 3 <i>Pantok Sekek B</i>	101
5.18	Variasi 4 <i>Pantok Sekek B</i>	102
5.19	Variasi 5 <i>Pantok Sekek B</i>	103
5.20	Variasi 6 <i>Pantok Sekek B</i>	105
5.21	Variasi 7 <i>Pantok Sekek B</i>	106
5.22	Variasi 8 <i>Pantok Sekek B</i>	107
5.23	Tema <i>Pantok Due</i>	109
5.24	<i>Range Tangganada Slendro</i>	110
5.25	Pergerakan melodi tema <i>Pantok Sekek</i>	110
5.26	Pergerakan harmoni pada <i>Pantok Due</i>	111
5.27	Pengembangan tema variasi 1 <i>Pantok Sekek</i>	113
5.28	Variasi 2 <i>Pantok Due</i>	114
5.29	Variasi 3 <i>Pantok Due</i>	116
5.30	Variasi 4 <i>Pantok Due</i>	117
5.31	Variasi 5 <i>Pantok Due</i>	119
5.32	Variasi 6 <i>Pantok Due</i>	120
5.33	Tema <i>Pantok Telu</i>	122



5.34	<i>Range tangganada Slendro</i>	123
5.35	Pergerakan harmoni	123
5.36	Intro <i>Pantok Telu</i>	125
5.37	Pengembangan tema variasi 1 <i>patok Telu</i>	127
5.38	Pengembangan tema variasi 2 <i>patok Telu</i>	128
5.39	Pengembangan tema variasi 3 <i>patok Telu</i>	130
5.40	Pengembangan tema variasi 4 <i>patok Telu</i>	131
5.41	Pengembangan tema variasi 5 <i>patok Telu</i>	132
5.42	Pengembangan tema variasi 6 <i>patok Telu</i>	133

BAB I

PENGENALAN DAN LATAR BELAKANG

1.1 Inspirasi dan Motivasi

Komposisi muzik yang saya hasilkan berasas kepada tradisi *Bedodok* yang berasal daripada kampung Pancor, Kecamatan Selong, Kabupaten Lombok Timur, Nusa Tenggara Barat, Indonesia. Menurut kamus bahasa Indonesia *Sasak* muka surat 115 perkataan *Bedodok* bermaksud membangunkan. Menurut Amir dalam Mutiarani (2014, p. 310) bahawa alat muzik *Tongkek* berfungsi sebagai alat komunikasi untuk membangunkan masyarakat Pancor untuk menunaikan solat subuh dan bersahur di bulan ramadhan yang di laksanakan oleh golongan muda hingga dewasa yang diadakan bersama di kampung Pancor.

Pendapat di atas adalah selari dengan apa yang saya alami berkaitan dengan tradisi membangunkan sahur di kampung saya. Disebabkan saya berasal dan dibesarkan di kampung Pancor di mana tradisi *Bedodok* berkembang seperti yang dinyatakan di atas. Untuk lebih jelasnya proses tradisi *Bedodok* menggunakan alat muzik *Tongkek* dapat dilihat pada gambar dibawah ini:



Rajah 1.1. Prosesi *Bedodok* menggunakan instrumen *Tongkek* di Pancor, Selvi (2008)

Berdasarkan pemerhatian saya, jumlah pekerja yang dihantar keluar negara telah memberi impak kepada pengurangan penduduk yang tinggal di kawasan tersebut yang memberi kesan kepada kehilangan pembuat, pelakon dan jurulatih yang mengajar tradisi *Bedodok* kepada generasi muda. Pernyataan ini disokong oleh data Dinas Tenaga Kerja dan Transmigrasi Provinsi Nusa Tenggara Barat tentang

penempatan Pekerja Migran Indonesia menurut Kabupaten Kota tahun 2022 yang menyatakan bahawa Kabupaten Lombok Timur merupakan penyumbang Tenaga Kerja Migran terbesar daripada 11 Kabupaten Kota yang ada di provinsi Nusa Tenggara Barat iaitu 7.642 orang daripada keseluruhan 17.071 pekerja migran.

Faktor lain yang menyebabkan tradisi *Tongkek* sebagai sebahagian daripada tradisi masyarakat Pancor mulai hilang turut disahkan oleh data Dokumen Rencana Pembangunan Jangka Menengah Daerah (RPJMD) Kabupaten Lombok Timur tahun 2018-2023 berhubung masalah yang dihadapi dalam bidang kebudayaan termasuk kurangnya bimbingan budaya daerah, sehingga pelaksanaan pelestarian budaya daerah masih sangat rendah dan kurangnya dana untuk meningkatkan acara kebudayaan daerah sebagai salah satu daya tarik kunjungan wisatawan, khususnya di Kabupaten

Berdasarkan pemahaman diatas, dapat disimpulkan bahawa terkandung dua perkara yang menyebabkan hilangnya kewujudan tradisi *Bedodok*. Pertama, berkaitan dengan bilangan orang umur produktif yang pergi ke luar negara untuk bekerja. Kemudian, faktor kedua ialah kurangnya bimbingan budaya daerah dan kekurangan dana yang ada, sehingga pelaksanaan pelestarian budaya setempat masih sangat rendah dan kekurangan dana untuk meningkatkan acara kebudayaan daerah sebagai salah satu daya tarik kunjungan wisatawan khususnya di Kabupaten Lombok Timur.

Bermula daripada kesimpulan di atas, sebagai seseorang yang dibesarkan di kampung Pancor dan pernah menerima pelajaran muzik di peringkat sarjana muda,

saya berhasrat untuk memelihara dan mengembangkan idiom *Tongkek* dalam bentuk komposisi digital.

Saya memilih platform digital ini kerana idiom muzik *Tongkek* boleh dikembangkan, digubah dan diekspresikan dalam pelbagai instrumentasi moden atau instrumentasi muzik barat. Ini juga merupakan ikhtiar saya agar melalui kajian ini tradisi *Tongkek* dapat diakses dengan mudah. Kemudahan pencapaian ini telah membolehkan tradisi muzik *Tongkek* disebarkan kepada masyarakat luas serta memberi motivasi kepada generasi muda untuk mengembangkan penyelidikan selanjutnya.

1.2. Proses dan Konsep Kreativiti Tradisi *Bedodok*

Perbincangan ini akan menjelaskan proses dan konsep tradisi *Bedodok* di kampung Pancor. Amir dalam Mutiarani (2014, p. 313-317) menjelaskan bahawa di Pancor, tradisi membangunkan orang untuk bersahur dijalankan dengan menggunakan alat muzik *Tongkek*. Alat muzik ini dimainkan oleh kanak-kanak hingga remaja yang berada di kampung Pancor. Aktiviti *Bedodok* dijalankan dengan berjalan di sekitar kampung sambil membunyikan alat muzik *Tongkek*. Alat muzik ini diperbuat daripada buluh yang dibuat sedemikian rupa sehingga menghasilkan nada. Jelas Amir lagi, tradisi *Bedodok* di Kampung Pancor dijalankan pada waktu subuh pada bulan Ramadan. Alat muzik *Tongkek* dimainkan oleh sekurang-kurangnya tujuh (7) orang pemain dan setiap orang memainkan satu notasi pada alat muzik *Tongkek*.

Di dalam aspek artistik, menurut Amir dalam Mutiaraini (2014, p. 313), alat muzik *Tongkek* mempunyai dua corak irama yang dimainkan secara berulang-ulang ketika tradisi *Bedodok* sedang berlangsung. Corak irama pertama terdiri daripada tiga (3) not yang disebut *Tongkek Doremi*. Namun lama kelamaan teknik bermain alat muzik *Tongkek* berkembang menjadi lima (5) not yang dinamakan *Tongkek Doremisola*.

Aktiviti seperti *Bedodok* juga terkandung di beberapa bahagian dunia yang majoriti penduduknya beragama Islam. Seperti yang di kutip daripada laman *merdeka.com*, di Negara Maroko, tradisi bangun sahur dilakukan dengan dua cara iaitu *Nafar* dan *Tebbal*. Tradisi *Naffar* dilakukan oleh seseorang yang membunyikan trompet kecil untuk membangunkan orang untuk bersahur, manakala tradisi *Tebbal* menggunakan alat perkusi seperti gendang untuk membangunkan orang. Di Turki, tradisi bangun sahur dilakukan dengan mengeluarkan bunyi yang berasal daripada gendang yang dipukul oleh pemain gendang yang disebut dengan *davulcu*

1.3 Imaginasi Idea Komposisi

Sebagaimana yang telah dijelaskan pada inspirasi dan motivasi, selain daripada mendigitalkan idiom muzik *Tongkek*, komposisi ini turut menggunakan teori Leon Stein untuk mengembangkan dua tema melodi dalam muzik *Tongkek*. Mengembangkan komposisi baharu dalam muzik tradisional boleh menjadi satu proses yang menimbulkan beberapa isu berkaitan keaslian, inovasi, kepemilikan budaya, pemeliharaan, penghantaran, keboleh capaian dan pendedahan. Salah satu isu



ialah cabaran untuk mengimbangi keaslian dan inovasi apabila mengembangkan komposisi baharu dalam muzik tradisional. Menurut pakar etno-muzik Jonathan Stock, komposer mesti melihat jangkaan budaya yang kompleks dan inovasi estetika untuk mencipta komposisi baharu yang *authentic* dan *original* (Stock, 2015). Stock berpendapat bahawa bentuk muzik tradisional boleh dihidupkan semula melalui komposisi baharu yang berasaskan tradisi tetapi juga inovatif dan berpandangan ke hadapan.

Isu lain ialah cabaran pemikiran dan pengagihan budaya apabila komposer daripada luar budaya atau komuniti tertentu mengembangkan komposisi dalam muzik tradisional. Menurut pakar muzik Christopher Witulski, isu pengagihan budaya dalam muzik tradisional adalah kompleks dan pelbagai rupa, dan tiada jawapan yang mudah (Witulski, 2018). Witulski berpendapat bahawa komposer mesti menyedari konteks budaya muzik dan bekerjasama dengan pemuzik tradisional untuk mencipta komposisi baharu yang menghormati tradisi dan kepunyaan budaya muzik.

Memelihara dan mengekalkan bentuk muzik tradisional juga merupakan isu utama apabila mengembangkan komposisi baharu. Menurut pakar muzik Salwa El-Shawan Castelo-Branco, proses mencipta komposisi baharu dapat membantu mengekalkan bentuk muzik tradisional dengan memastikan ia relevan dan responsif terhadap perubahan konteks budaya (Branco, 2017). Castelo-Branco berhujah bahawa komposisi baharu juga boleh berfungsi sebagai satu cara untuk menghantar bentuk muzik tradisional kepada generasi yang akan datang.





Daripada pernyataan di atas dapat disimpulkan bahawa membangunkan komposisi baharu dalam muzik tradisional boleh menjadi suatu proses kompleks yang menimbulkan beberapa isu berkaitan keaslian, inovasi, kepemilikan budaya, penyelenggaraan, penyampaian, persembahan, dan pendedahan. Oleh itu, dalam membuat komposisi muzik tradisional seorang komposer harus menghormati muzik tradisional disamping bersikap inovatif dan berpandang jauh.

Oleh itu, dalam menciptakan komposisi *Pantok Telu* ini, walaupun dalam membuat komposisi saya menggabungkan unsur muzik tradisional *Tongkek* dengan instrumen barat dan menggunakan teknik komposisi barat dalam mengembangkan tema melodi pada instrumen *Tongkek*, pada dasarnya unsur dan teknik muzik barat hanyalah alat dalam mengembangkan komposisi muzik namun tetap mengedepankan idiom muzik tradisi *Tongkek*. Hal ini dapat dilihat daripada penggunaan pengulangan yang banyak pada setiap frasa komposisi melodi dan penggunaan harmoni statik yang kesemuanya merupakan idiomatik dalam permainan alat muzik *Tongkek*. Pengembangan Leon Stein disini digunakan untuk mencipta variasi melodi daripada tema melodi *Tongkek* yang turut diaplikasikan pada instrumen lain untuk memperkayakan tekstur dalam komposisi ini.

Mengenai pendigitalan komposisi tema melodi *Tongkek*, pendigitalan bertujuan memberi peluang kepada pemuzik tradisional untuk menjangkau khalayak yang lebih luas dan mencari rezeki daripada muzik mereka. Menurut penyelidikan pakar muzik Andrew Eisenberg, platform digital seperti *Bandcamp* dan *Spotify* telah





menyediakan peluang baharu kepada pemuzik tradisional untuk berkongsi karya mereka dengan khalayak global (Eisenberg, 2019). Eisenberg menyatakan bahawa teknologi digital telah membantu mempromosikan dan mengekalkan bentuk muzik tradisional, di samping menyediakan platform untuk inovasi dan eksperimen. Pendigitalan telah membawa banyak perubahan dalam industri muzik dan muzik tradisional. Berikut adalah beberapa isu yang berkaitan dengan pendigitalan muzik tradisional:

1. Pemeliharaan dan Ketulenan: Melalui Pendigitalan. Muzik tradisional kini boleh diakses dengan mudah dan dikongsi dengan orang di seluruh dunia. Kendati ini juga bermakna terkandung risiko kehilangan keaslian muzik. Muzik tradisional selalunya berkaitan rapat dengan budaya atau komuniti tertentu, dan apabila ia didigitalkan dan dikongsi, ia boleh kehilangan beberapa konteks dan kepentingan budayanya (Stone, 2016).
2. Hak Cipta dan Royalti. Pendigitalan telah memudahkan pemuzik tradisional menjangkau khalayak global dan mencari rezeki daripada muzik mereka. Kendati ia juga telah menyukarkan untuk melindungi hak cipta mereka dan menerima royalti yang adil untuk kerja mereka. Cetak rompak digital dan perkongsian fail muzik tanpa kebenaran boleh mengakibatkan kehilangan pendapatan bagi pemuzik tradisional (Moser, 2018).
3. Penyesuaian dan Evolusi: Muzik tradisional sentiasa berkembang dan disesuaikan dari masa ke masa, dan pendigitalan telah mempercepatkan proses ini. Setengah pemuzik tradisional telah menerima teknologi digital untuk



mencipta bunyi baharu dan inovatif, manakala yang lain bimbang ia mungkin membawa kepada pencairan bentuk muzik tradisional (Moser, 2018).

4. Kebolehcapaian dan Pendedahan: Pendigitalan telah menjadikan muzik tradisional lebih mudah diakses oleh khalayak yang lebih luas berbanding sebelum ini. Ia juga telah menyediakan *platform* untuk pemuzik tradisional berkongsi karya mereka dengan khalayak global, membantu memelihara dan mempromosikan bentuk muzik tradisional (Stone, 2016).

Kesimpulannya, pendigitalan telah membawa peluang dan cabaran untuk muzik tradisional. Walaupun ia telah membantu untuk memelihara dan mempromosikan bentuk muzik tradisional, ia juga telah menimbulkan kebimbangan tentang keaslian, hak cipta dan evolusi muzik tradisional dalam era digital.

Berangkat daripada pernyataan di atas, penggunaan teknologi muzik dan pendigitalan pada komposisi ini dilakukan kerana beberapa pertimbangan iaitu, (1) sukar untuk mencari pembuat instrumen *Tongkek* yang masih produktif di Kampung Pancor, kerana alat muzik ini dibuat oleh pengerajin yang kebanyakannya sudah berumur dan tidak produktif lagi, (2) alat muzik *Tongkek* selalunya dibuat setahun sekali, kerana alat muzik ini diperbuat daripada buluh jadi tidak tahan lama sehingga sukar untuk mencari alat muzik ini di luar bulan Ramadhan, (3) di Kampung Pancor amat jarang ditemui pemain *Tongkek* yang aktif terutamanya semasa pandemik *covid*, maka proses pensampelan audio tidak dapat dilakukan kerana alat ini dimainkan secara berkumpulan.

Teknologi muzik yang dimaksud dalam komposisi ini menggunakan perisian muzik seperti *Musescore* untuk menulis notasi dan *Studio One* untuk mengolah data midi kedalam bentuk *wave*. Suara instrumen yang digunakan pada komposisi ini menggunakan *Virtual Instrument Technology* (VST). Di kutip dalam laman *steinberg.com* VST merupakan perangkat lunak yang dirancang untuk meniru atau menggantikan perangkat keras tradisional seperti *keyboard*, *drum*, *gitar* atau instrumen muzik lainnya. VST digunakan dalam aplikasi audio digital seperti *Audio Workstation* (DAW) yang memungkinkan pengguna untuk merekam, mengedit, dan memainkan suara dengan menggunakan *midi controller*. Perkara tersebut sesuai dengan apa yang dikatakan oleh Hutabararat (2014) yang mengatakan bahawa *Virtual Studio Technology* (VST) adalah suatu *interface* untuk mengintegrasikan perisian audio *synthesizer* dan perisian *effect* dengan audio editor dan sistem rakaman *hard disk*.

VST dan teknologi yang sejenis menggunakan digital *signal processing* untuk mensimulasikan perangkat keras studio rakaman tradisional dengan perangkat lunak. VST pada umumnya disertai *interface* yang menampilkan control yang serupa dengan *switch* dan tombol – tombol pada peralatan audio aslinya. Adapun *Virtual Instrument* yang digunakan dalam pengkaryaan ini menggunakan virtual instrumen yang sudah tersedia di dalam *Digital Work Station* yang digunakan.



1.4 Permasalahan Pengkaryaan

Di dalam penyelidikan ini, saya telah merumuskan tiga rumusan masalah, iaitu:

1.4.1 Rujukan berkaitan dengan alat muzik *tongkek* amat terhad. Setakat ini hanya terkandung dua rujukan berkaitandengan muzik *Tongkek*. Rujukan pertama adalah berdasarkan kajian yang dijalankan oleh Alfian (2018) berkenaan dengan organologi dan sistem tala. Manakala rujukan kedua adalah berdasarkan kajian yang dijalankan oleh Amir (2014) berkenaan dengan corak melodi, teknik permainan dan fungsi dalam masyarakat. Namun, kedua kajian ini tidak menjelaskan pembangunan alat muzik *Tongkek* dalam bentuk komposisi bernotasi.



1.4.2 Mendigitalkan komposisi *Tongkek* memerlukan pemahaman tentang teknik pengembangan komposisi sedia ada. Sehubungan dengan itu, terkandung dua aspek yang menjadi cabaran seni dalam karya ini. Pertama berkaitan alat muzik *Tongkek* yang dimainkan secara berulang- ulang dan hanya terdiri daripada lima not yang dimainkan sebanyak dua (2) oktaf yang bermula daripada nada *Sol* rendah ke nada *Do* tinggi. Kerana *Tongkek* dimainkan oleh sekurang-kurangnya tujuh (7) orang secara kolektif mengikut jumlah nada yang terkandung dalam alat muzik *Tongkek* sehingga secara praktikal sukar untuk dipersembahkan.

1.4.3 Pemilihan teknik pembangunan komposisi muzik yang menampilkan beberapa ciri pembangunan motif mudah. Bertitik tolak daripada masalah ini, pelaksanaan teknik komposisi Leon Stein merupakan platform yang saya



gunakan kerana Dalam bukunya *Structure and Style: The Study and Analysis of Muzikal Form* (1995, p. 143) Leon Stein menerangkan 22 pendekatan yang boleh digunakan dalam membangunkan tema variasi. Istilah tema dan variasi dalam penyelidikan ini merujuk pada istilah 22 prosedur *Theme and Variation* Leon Stein. Penerapan teori Leon Stein pada komposisi ini dipilih kerana dapat memberikan panduan yang lebih tersusun untuk mengembangkan tema melodi *Tongkek* sehingga dapat membantu saya dalam menyusun idea-idea dengan cara yang rasional dan berkesan.

1.5 Objektif Pengkaryaan

1.5.1 Mengembangkan idiom muzik *Tongkek* dengan menggunakan pendekatan teori Leon Stein.

1.5.2 Mendigitalkan komposisi muzik *Tongkek* untuk selanjutnya di dokumentasikan ke dalam platform digital.

1.6 Batasan Pengkaryaan

1.6.1 Dalam karya ini saya menggunakan dua corak melodi dalam permainan *Tongkek* yang akan di kembangkan menggunakan teknik pendekatan muzik barat

1.6.2 Pendekatan muzik barat yang digunakan ialah pendekatan teori Leon Stein



1.6.3 Dalam penyusunan komposisi ini, perisian yang digunakan dalam penyelidikan ini ialah Musecore, manakala untuk menukar midi kepada audio menggunakan program Studio One. Proses penukaran midi kepada audio menggunakan *Virtual Instrument*.

